

tankesmedjan
TIDEN

NR 4 | 2019

===== RAPPORT =====

VÄGVAL EU
För ett medborgarnas Europa
med globalt inflytande

MATS ENGSTRÖM

ISBN 978-91-88224-87-3

© Mats Engström och Tankesmedjan Tiden 2019

Text: Mats Engström

Grafisk form: Johan Resele

VÄGVAL EU

För ett medborgarnas Europa med globalt inflytande

- ◆ 2019 är ett avgörande år för Europasamarbetet. Storbritannien är på väg att lämna EU. Nya ledamöter av Europaparlamentet väljs och en ny kommission utses. Regeringarna förhandlar om nästa långtidsbudget och slår fast en strategisk agenda för de kommande fem åren. Det behövs en bred diskussion om hur unionen bör utvecklas, som alternativ till populistiska recept om att stänga gränser och blicka inåt.
- ◆ Ett ökat förtroende för EU bland medborgarna kan förenas med en starkare global roll för unionen och dess värderingar. EU:s inflytande i världen hänger inte bara samman med traditionell utrikespolitik, rollen som världens största biståndsgivare, och en modern konkurrenskraftig ekonomi. Det handlar också om ambitiös miljöpolitik, goda arbetsvillkor, jämställdhet och annan medborgarnära politik som modell för andra länder.
- ◆ Fyra alternativa bilder av EU år 2030 kan underlätta framtidsdiskussionen. Får vi ett Motsättningarnas Europa, ett Teknokraternas Europa, ett Företagens Europa, eller ett Medborgarnas Europa? Vägval under de närmaste fem åren har stor betydelse.
- ◆ Genom att använda den inre marknadens styrka kan EU skapa globala standarder och påverka resten av världen, även om andelen av världens befolkning och BNP minskar. Dynamiken i sådan politik uppstår ofta i samspel mellan folkrörelser, regeringar, politiska partier och ambitiösa tjänstemän.
- ◆ Exempel från tre områden – arbetsvillkoren, jämställdheten och miljön – visar hur EU kan gå vidare som globalt föredöme. Progressiva partier som vill att EU ska vara mer än enbart en inre marknad kan driva på.

- ◆ Ideella organisationer har spelat viktiga roller på många av de områden där EU nu är ett globalt föredöme. Debatten om framtidens EU handlar alltför sällan om hur folkrörelser kan bidra till både demokratisk livaktighet och till unionens globala inflytande.
- ◆ EU kan förbättra nya och gamla folkrörelsers möjligheter genom att: investera i demokratisk infrastruktur, öka öppenheten, förstärka samråd om strategiska frågor, försvara föreningsfriheten, hjälpa till att bryta språkbarriärer, och dra större nytta globalt av ideella organisationers kunskap och nätverk.
- ◆ Sverige har framgångsrikt drivit på EU-arbetet på områden som bättre arbetsvillkor, jämställdhet och god miljö. Vi har också en lång tradition av folkrörelsearbete. Nu behövs ett ambitiöst och konkret program för de kommande åren i EU, med ett globalt perspektiv.

INNEHÅLL

Sammanfattning	7
Mycket står på spel	9
Fyra bilder av EU år 2030	11
EU:s framtidsdebatt	11
Motsättningarnas Europa	13
Teknokraternas Europa	14
Företagens Europa	15
Medborgarnas Europa	16
De närmaste åren	18
Mer än bara marknad	19
Globala dimensionen är avgörande	20
Folkrörelser och globalt ledarskap	23
Tre områden som exempel	28
Goda arbetsvillkor	28
Jämställdhet	30
Ambitiös miljöpolitik	31
Politiken blir bättre av att lyssna till folkrörelser	34
Reformer för att stärka europeiska ideella organisationer	37
Nu behövs ett brett reformarbete	38
Sverige har en unik möjlighet	40
Källor och lästips	41

SAMMANFATTNING

EU behövs i en globaliserad ekonomi. Samarbetet är hotat av populism, hård internationell konkurrens, finansiell instabilitet och sociala klyftor. År 2030 kan unionen se radikalt annorlunda ut än i dag. Riskerna är stora, men det går också att skapa en positiv utveckling genom ambitiös politik.

Det finns ingen motsättning mellan ett EU som är starkt i världen och ett EU som lyssnar på medborgarna, tvärtom. Europeiska folkrörelser har ofta drivit krav som gjort unionen världsledande på viktiga områden. Samtidigt ser progressiva partier EU som mer än enbart en inre marknad. Ett reformprogram för framtiden bör utgå från detta och se dels hur samarbetet kan utvecklas på medborgarnära områden som arbetsvillkor, jämställdhet och miljö, dels hur ideella organisationer kan få en starkare ställning i EU-samarbetet. Detta bör vara prioriterade frågor för det nya Europaparlamentet och för den kommission som tillträder i höst.

MYCKET STÅR PÅ SPEL

2019 är ett avgörande år för Europasamarbetet. Storbritannien är på väg att lämna EU. Nya ledamöter av Europaparlamentet väljs och en ny kommission utses. I juni ska EU:s stats- och regeringschefer besluta om en strategisk agenda för de närmaste fem åren. Samtidigt fortsätter förhandlingarna om EU:s långtidsbudget, alltid en komplicerad fråga men inte minst nu när konflikterna är hårda om migrationspolitiken och populistiska partier stärker sina positioner.

Efter den brittiska folkomröstningen år 2016 om att lämna EU hävdade tongivande politiker i medlemsländerna att unionen måste leverera fler resultat som förbättrar medborgarnas vardag. Ändå har EU-kommissionen under Jean-Claude Junckers tid som ordförande snävat in den politiska dagordningen och lagt fram betydligt färre förslag. Konkurrenskraft och behovet av ”bättre lagstiftning” används som argument för att inte gå framåt på områden som miljö, konsumentskydd, jämställdhet och arbetsmiljö. Till detta kommer en förskjutning åt höger bland medlemsländernas regeringar och i Europaparlamentet.

I detta läge är det viktigt att i grunden försvara EU-samarbetet. Trots många brister är den europeiska unionen det bästa verktyg vi har för att värna medborgarnas livskvalitet i en globaliserad ekonomi. Annars skulle det lätt bli en tävlan nedåt i konkurrensen mellan länder om utländska investeringar. Det behövs en bred diskussion om hur unionen kan utvecklas, som alternativ till populistiska recept om att stänga gränser och blicka inåt.

När Sverige blev medlem först av samarbetsavtalet EES och sedan i EU år 1995 flyttade politiken delvis upp en nivå. Våra företag var redan beroende av den inre marknad som EU hade inrättat några år tidigare. Nu gällde det att påverka lagstiftningen för produkter och tjänster på denna marknad, liksom övrig EU-politik. Det lyckades på flera områden, som sysselsättning, jämställdhet och miljö.

25 år senare har internationaliseringen av ekonomin ökat. De varor och tjänster vi köper i dag har ofta blivit till i globala produktionsnätverk. Länder som Kina

och Indien har fått större betydelse. EU:s inflytande i världen hänger inte bara samman med traditionell utrikespolitik, rollen som världens största biståndsgivare, och en modern konkurrenskraftig ekonomi – även om det är viktiga områden. Det handlar också om ambitiös miljöpolitik, social sammanhållning och jämställdhet.

En inre marknad med 500 miljoner konsumenter är en styrka, men inte bara på grund av fri rörlighet och stor hemmamarknad, utan i kombination med kvalitetsnormer. Sådana krav driver fram innovation och ger konsumenter förtroende för produkter och tjänster. När andra länder följer efter och inför liknande regler ökar EU:s inflytande bortom den egna inre marknaden, ofta till fördel för europeiska företag. Det kommer att vara till nytta ännu mer i framtiden, när Europa kommer att ha en mindre andel av världens befolkning och BNP.

Ett EU-samarbete som gör vardagen bättre för medborgarna är alltså viktigt inte bara på hemmaplan utan för EU:s roll i världen. Att höja ambitionerna för goda arbetsvillkor, jämställdhet, bra miljö och så vidare borde ha en mer framträdande plats i diskussionerna om EU:s framtid. Denna rapport handlar därför framför allt om hur ett ökat förtroende för EU bland medborgarna kan förenas med en starkare global roll för unionen och dess värderingar. För att kunna diskutera detta gäller det att kunna blicka längre fram än nästa val.

FYRA BILDER AV EU ÅR 2030

Ett sätt att betrakta dagens politik i ett längre perspektiv är att tänka i framtidsbilder. De blir sällan verklighet, men hjälper till att sortera tankarna.

EU:S FRAMTIDSDEBATT

Efter att britterna i juni 2016 röstat för att lämna EU startade en så kallad reflektionsperiod inom unionen vid toppmötet i Bratislava i september samma år. Tanken var att diskutera läget inom EU och framtiden, inte minst utifrån bristande förtroende från många medborgare.

Som en del av debatten presenterade EU-kommissionen den 1 mars 2017 en vitbok med fem framtidsscenarier¹:

Fortsätta som förut: EU koncentrerar sig på dagens reformagenda

Enbart inre marknaden: EU återgår stegvis till att bara handla om den inre marknaden.

De som vill får göra mer: EU tillåter de medlemsländer som så önskar att göra mer tillsammans på specifika områden, vilket de också gör i flera fall.

Mindre men bättre: EU inriktar sig på att ge mer och snabbare resultat på utvalda politikområden och trappar ner på andra områden som miljö och sociala frågor.

Mycket mer tillsammans: EU beslutar att göra mer tillsammans på de flesta politikområden.

När EU:s ledare möttes i Rom den 25 mars 2017 för att fira 60-årsjubileet av Romfördragen som ligger till grund för samarbetet antog de en deklARATION om inriktningen inför framtiden. De lovade arbeta för:

¹ https://ec.europa.eu/commission/future-europe/white-paper-future-europe/white-paper-future-europe-five-scenarios_sv

- ◆ Ett tryggt Europa: där alla medborgare kan röra sig fritt, med säkra yttre gränser och en effektiv migrationspolitik.
- ◆ Ett rikt och hållbart Europa: som uppmuntrar hållbar tillväxt, med en stark inre marknad.
- ◆ Ett socialt Europa: som bekämpar arbetslöshet, diskriminering, socialt utanförskap och fattigdom.
- ◆ Ett Europa som är starkare i världen: som utvecklar nuvarande partnerskap och bygger nya, och som stärker gemensam säkerhet och gemensamt försvar.

När Jean-Claude Juncker höll sitt årliga tal² om tillståndet i unionen i september 2017 drog han slutsatser från debatten om EU:s framtid och presenterade vad han kallade sitt eget, "sjätte" scenario. Under rubrikerna "En union av värderingar", "En mer enad union", "En starkare union" och "En mer demokratisk union" beskrev Juncker en rad möjliga reformer.

Det skulle vara en överdrift att påstå att reflektionsperioden inklusive diskussionen om kommissionens meddelande engagerat stora delar av medlemsländernas befolkningar. Samma sak gäller den politiska processen fram till toppmötet i rumänska Sibiu den 9 maj i år, då stats- och regeringscheferna antog en deklaration med tio allmänt hållna åtaganden inför framtiden.

Därför behövs en fortsatt framtidsdebatt som engagerar fler människor. Att tänka i scenarier är ett sätt att underlätta detta, men kommissionens fem modeller och Junckers sjätte scenario behöver kompletteras.

Beskrivningar av möjliga framtider är aldrig kompletta. Trendanalyser och scenarier har ett värde för att stimulera långsiktigt tänkande, men många dramatiska förändringar identifieras inte förrän de sker. Kanske finns det svaga signaler i förväg, men få drar de rätta slutsatserna. Sovjetunionens fall, Kinas ekonomiska tillväxt och internets disruptiva effekter är några sådana exempel. Andra händelser är ännu svårare att vara förberedd för. Användningen av massförstörelsevapen är ett ständigt närvarande hot. "Svarta svanar", helt oväntade faktorer, är per definition omöjliga att planera för.

Europapolitiken behöver alltså snabbt kunna anpassas till förändring. Det försvåras av att byråkratier ofta har en institutionell tröghet. Politiker och ledande tjänstemän måste anstränga sig för att vara öppna inför nya förutsättningar, och säkerställa att EU:s institutioner kan byta inriktning i en snabbt föränderlig värld. Lyhördhet inför folkrörelser, opinionsbildare och tankesmedjor kan underlätta detta.

2 http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-3165_en.htm

Här är fyra alternativa bilder av ett möjligt EU år 2030, inte i form av någon vetenskaplig analys, men som ett sätt att stimulera tänkandet och debatten.³

MOTSÄTTNINGARNAS EUROPA

Politiska och ekonomiska kriser under 2020-talet ledde till ett gradvis sönderfall av EU-samarbetet. Den fria rörligheten över gränserna begränsades tidigt när regeringarna inte kunde komma överens om flyktingpolitiken och Schengen-samarbetet kollapsade. Finansmarknadernas oro efter Brexit fortsatte och fastighetskrascher i ett antal länder ledde till den stora krisen år 2024, följt av att flera stater kastades ut ur euro-samarbetet. Finanskriserna och en alltför långsam reaktion på digitaliseringen av ekonomin bidrog till hög arbetslöshet, som i sin tur ökade stödet för populistiska och främlingsfientliga partier. Fler länder valde att lämna EU. Förtroendet för politiker har sjunkit kraftigt, både på EU-nivå och nationellt. Det gick inte att komma överens om en ny långtidsbudget för tiden efter år 2027, och förvirringen är nu stor om hur EU:s fördrag och regler ska tolkas när de till stor del är ett tomt skal. Länderna respekterar inte längre EU-domstolens beslut och det finns inget effektivt sätt att tvinga dem. I stället pågår en mängd förhandlingar mellan enskilda länder där ekonomisk styrka avgör vem som får sin vilja igenom.

Finanskriserna och en alltför långsam reaktion på digitaliseringen av ekonomin bidrog till hög arbetslöshet, som i sin tur ökade stödet för populistiska och främlingsfientliga partier.

”

Flera gånger har nya väpnade konflikter varit på väg att bryta ut i det forna Jugoslavien, men än så länge har insatser från stora länder som Tyskland och Frankrike förhindrat det. I Ukraina pågår fortfarande ett lågintensivt krig. Risker för konflikter i Sveriges närområde har ökat efter framgångsrika ryska desinformationskampanjer i de baltiska länderna, där arbetslösheten samtidigt stigit i EU-krisens spår.

Globalt har Kinas ekonomiska och politiska styrka ökat. Indien och andra länder i Asien har också fått större betydelse medan USA fortfarande är en stark ekonomi och militärmakt. EU har svårt att agera gemensamt i utrikespolitiken när stormakter som Kina och USA spelar ut olika medlemsländer mot varandra, inte minst genom ekonomiska påtryckningar. De europeiska länderna har även förlorat inflytande i globala organisationer som FN, IMF och Världsbanken. Sedan EU:s handelspolitik bröt ihop har Frankrike valt en linje med stora nationella stöd till sina företag, vilket blivit lättare sedan WTO marginaliserats genom den fortsatta konflikten mellan Kina och USA.

³ Ett antal mer systematiska scenarieanalyser för år 2030–2035 har publicerats under de senaste åren (se litteraturförteckningen)

Den gemensamma klimatpolitiken har ersatts av stora skillnader mellan länderna, där Tyskland driver på i de globala förhandlingarna medan Polen hör till dem som bromsar. På detta område liksom andra spelar samarbete mellan städer i olika delar av världen en större roll än tidigare, men det kan inte ersätta EU:s tidigare styrka i internationella förhandlingar.

Sverige har som ett litet och exportberoende land stora problem i denna nya värld. Det nära samarbetet med Tyskland, Nederländerna och de nordiska länderna hjälper i viss mån, men har lett till ett ökat beroende av besluten i Berlin, som har stor betydelse både för den nationella svenska politiken och för svenska företags möjligheter. Formellt har självständigheten när det gäller beslut om till exempel arbetsrätt ökat, men tävlan om utländska investeringar mellan de europeiska länderna har samtidigt lett till ett "race to the bottom" för arbetsvillkor och miljökrav, där svenska fackförbund tvingats acceptera försämringar.

TEKNOKRATERNAS EUROPA

Den gemensamma valutan klarade påfrestningarna under 2020-talet och har nu stor betydelse för den europeiska sammanhållningen i en turbulent världsekonomi. Eurogruppens samarbete har förstärkts och många beslut om näringspolitik, klimat och arbetsmarknad utformas numera i den kretsen, även om de flesta formellt godkänns av alla de 35 medlemsländerna. EU har nämligen fått ett antal nya medlemsstater, särskilt från Balkan, vilket underlättats av att de tunga besluten tas i en mindre krets av de mest inflytelserika euroländerna.

Populistiska partier växte till en början när människor upplevde att makten flyttades ännu längre bort, men efter kaoset med Brexit och fiaskon för populistregeringar i några medlemsländer har nu många medborgare i stället blivit apatiska inför politiken.

Storbritannien har efter en djup ekonomisk kris valt att återinträda i EU, efter en tuff förhandling där britterna blev tvungna att betala mer till den gemensamma budgeten och lova att inte hindra fransk-tyska planer på fördjupat samarbete. Försvarssamarbetet har byggts ut i en krets av länder som varit beredda att gå längre än hela unionen. En gemensam europeisk gränsstyrka och en harmonisering av asylreglerna har begränsat möjligheterna för flyktingar.

Populistiska partier växte till en början när människor upplevde att makten flyttades ännu längre bort, men efter kaoset med Brexit och fiaskon för populistregeringar i några medlemsländer har nu många medborgare i stället blivit apatiska inför politiken. Människor lever alltmer i

filterbubblor och försöker glömma samhällsproblem med underhållning, numera förstärkt av digital teknik som förstärkt verklighet. Teknokrater kan styra utan större protester. De politiska partierna har försvagats och valdeltagandet har sjunkit drastiskt både i EU-valen och i nationella val.

De sociala skillnaderna har ökat mellan länder i Europa där teknokraterna prioriterat utbildningsinsatser för att möta digitaliseringens utmaningar, och andra stater där det nu finns en stor underklass som inte fått nya jobb efter att ha blivit bortrationaliserade. EU har gått vidare med politiska reformer på områden som klimat när det har funnits ett tydligt definierat egenintresse, men halkat efter på andra medborgarnära områden där den snabba utvecklingen i länder som Kina överraskat tjänstemännen i Bryssel.

Sverige hamnade i en ekonomisk kris år 2023 när bostadspriser och efterfrågan sjönk kraftigt samtidigt som internationella investerare förlorade förtroendet för kronan och bankerna hade svårt att återbetala sina utländska krediter. Breda krisuppgörelser hjälpte inte mycket förrän de stora partierna kom överens om att Sverige skulle gå över till euron. Åtstramningspolitiken för att minska budgetunderskotten gjorde efter några år detta möjligt, men till ett högt socialt pris. Även i Sverige har valdeltagandet minskat kraftigt och landet leds av en teknokratiskt dominerad regering.

FÖRETAGENS EUROPA

EU:s inre marknad är en styrka i en världsekonomi där tyngdpunkten förskjutits mot Asien. Europeiska företag kan bygga en bas på hemmaplan med olika former av politiskt stöd gentemot internetjättar i USA och statligt subventionerade bolag i Kina. Donald Trumps paroll "America First" har fått en motsvarighet i "Europe First" och stater gynnar europeiska företag bland annat vid offentliga upphandlingar, trots att det egentligen strider mot internationella avtal som EU skrivit under.

Branschorganisationer i Bryssel har haft stora framgångar i sitt arbete för att urvattna krav på goda arbetsvillkor, konsumentskydd och ekologisk hållbarhet. Även globalt har EU gått från att vara pådrivande i exempelvis klimatfrågan till att bromsa utvecklingen. Företag som vill gå längre är däremot kritiska till exempelvis att målen för att minska klimatpåverkan skjuts längre in i framtiden. Det europeiska näringslivet har klarat sig hyfsat i den hårda internationella konkurrensen, bland annat genom goda förutsättningar för digitaliseringen av näringslivet, men inkomstklyftorna har vuxit. När det gäller grön teknik har däremot företagen inom EU halkat efter.

Varor och tjänster kan röra sig fritt inom unionen men murarna mot omvärlden har höjts. Människors fria rörlighet har däremot begränsats både inom unionen och vid gränserna. Beslut för att underlätta arbetskraftsinvandring och tillfälliga arbeten till låga löner i andra länder slog tillbaka när samtidigt många arbetare från Östeuropa sökte sig till andra EU-länder än Storbritannien efter Brexit. Efter våldsamma protester har nu arbetsmarknaderna blivit mer natio-

Europeiska företag kan bygga en bas på hemmaplan med olika former av politiskt stöd gentemot internetjättar i USA och statligt subventionerade bolag i Kina.

”

nella. Många inom EU är missnöjda mot osäkra arbetsvillkor i konkurrensens och digitaliseringens spår, liksom mot bristande kontroll av farliga gifter i mat och miljö, men det går inte att samla någon politisk majoritet för reformer på dessa områden bland annat därför att högerpopulistiska partier blivit starkare. EU agerar inom WTO och sina bilaterala avtal för att ge företag fritt spelrum mot

De svenska fackföreningarna har försvagats sedan både riksdagen och EU lagstiftat om arbetsmarknaden på ett sätt som begränsar kollektivavtalen och fackligt förtroendevaldas ställning.

regler som anses begränsa handeln, som miljökrav. Ett av argumenten är att företag inom EU annars får en nackdel mot konkurrenter i låglönelandet Storbritannien, som efter Brexit valt att attrahera investeringar genom så få krav på företagen som möjligt.

Delar av det svenska näringslivet välkomnar utvecklingen men även här finns det företag som gärna skulle se högre ambitioner på fler områden än den inre marknaden. Det har till exempel blivit svårare att konkurrera med företag i Asien när det gäller lösningar för förnybar energi. De

svenska fackföreningarna har försvagats sedan både riksdagen och EU lagstiftat om arbetsmarknaden på ett sätt som begränsar kollektivavtalen och fackligt förtroendevaldas ställning.

MEDBORGARNAS EUROPA

Debatten om EU är intensiv i många av de 35 medlemsländerna. Kritik mot samhällsproblem kanaliseras via folkrörelseförslag som EU-kommissionen ofta agerar utifrån, och via politiska partier som vill utveckla Europasamarbetet. Valdeltagandet är högt, både i EU-val och i nationella val. Ekonomin går bra i de flesta EU-länder, även om mycket återstår för att göra tillväxten ekologiskt hållbar. Ändå har EU kommit långt både när det gäller sysselsättning och miljö. Ambitiös politik har bidragit till att europeiska företag är världsledande på många av de områden som konsumenterna i andra delar av världen efterfrågar, som teknik för låga utsläpp till vatten och luft, säkra livsmedel och digital teknik som även äldre och lågutbildade enkelt kan använda. Framgångarna i det internationella arbetet mot växthusgaserna har minskat risken för katastrofala klimatförändringar.

Riskerna inom finanssektorn är mindre än tidigare, vilket gynnade Europa när världsekonomin skakade efter Kinas bankkris. Internetjättar som Google, Facebook och Amazon måste anpassa sig till de regler EU sätter på sin inre marknad, samtidigt som nya europeiska bolag fått stöd till sitt innovationsarbete och nu kan hävda sig mot de stora amerikanska och kinesiska konkurrenterna i den digitala ekonomin. Stora satsningar på kompetensutveckling (delvis EU-finansierade) har sett till att digitaliseringens fördelar kommit många till del, samtidigt som det varit möjligt att hitta nya jobb för anställda i sektorer där rationaliseringen varit snabb.

EU är en stark utrikespolitisk aktör som på många sätt bidrar till stabilitet och mänskliga rättigheter, inte minst sedan USA slutit sig mer mot omvärlden. Här spelar Storbritannien en viktig roll. Efter en omfattande mobilisering av fackförbund och andra ideella organisationer valde landet i en ny folkomröstning att stanna kvar i unionen. Den gemensamma EU-platsen i FN:s säkerhetsråd är en symbol för sammanhållningen i utrikespolitiken.

Medlemsländerna i EU delar på ansvaret för de flyktingar som söker sig till Europa, och även om många fortfarande inte kan få uppehållstillstånd framstår EU som ett globalt föredöme. EU har breda samarbetsavtal med de flesta regioner och viktiga länder i världen. Samarbetet med Afrika har exempelvis utvecklats positivt när murarna till EU:s marknad rivits och jordbrukssubventionerna avvecklats. Den unga snabbt växande befolkningen i Afrika ser mer positivt på framtiden än tidigare. På några områden har en mindre krets av länder gått längre än unionen som helhet, men detta förstärkta samarbete är öppet för alla som vill gå med och tar hänsyn till hela unionens intresse. Arbetet mot segregation och för jämställdhet har fått större tyngd inte minst sedan nationalekonomer övertygat staternas finansdepartement om att ökat arbetskräftdeltagande är avgörande för den framtida ekonomiska styrkan.

Sverige tillhör de länder som drivit på för ett mer öppet och medborgarnära EU. Även om besluten inte alltid går Sveriges väg finns det en känsla av att politiken i Europa går att påverka. Stödet för det svenska medlemskapet har växt. Genom EU:s förstärkta utrikespolitik har Sverige större möjligheter än tidigare att påverka den globala utvecklingen. Ett medlemskap i det reformerade eurosamarbetet har börjat diskuteras på allvar, framför allt för att få ett större inflytande både inom EU och i en värld där euron nu har lika stor betydelse som dollarn.

DE NÄRMASTE ÅREN

År 2030 ligger fortfarande en bra bit in i framtiden. Det är lättare att skissa möjliga utvecklingslinjer för nästa mandatperiod i Europaparlamentet, fram till år 2024. Ändå brukar överraskningar dyka upp, och det är till exempel svårt att förutse vad som sker i svallvågorna kring Brexit och konflikten mellan USA och Kina.

Några saker är redan kända. Ett nytt Europaparlament kommer att tvinga fram förändrade politiska koalitioner. En ny kommissionsordförande ska utses, och de övriga ledamöterna ska godkännas och tillträda. Även EU:s råd får sannolikt en ny ordförande. Medlemsländerna måste komma överens om en ny långtidsbudget för unionen senast år 2020. Storbritannien förhandlar om sitt utträde och om de långsiktiga relationerna därefter. Tyskland och Frankrike vill fördjupa sitt samarbete. Eurogruppens samarbete förstärks sannolikt genom någon sorts tillväxtbudget, men fördjupningen sker gradvis.

För Sverige väcker utvecklingen ett antal frågor:

Hur ska Sverige kunna behålla och förstärka sitt inflytande efter Brexit?

Mycket av diskussionen hittills har handlat om de ekonomiska effekterna och om samarbetet med likasinnade regeringar i ministerrådets förhandlingar, men påverkan handlar minst lika mycket om att ta tidiga initiativ gentemot EU-kommissionen och om proaktivt alliansbyggande i huvudstäderna. Det pådrivande EU-arbetet behöver prioriteras högre, både på den politiska nivån och hos svenska myndigheter. Det gäller inte minst när euroländerna sakta men säkert fördjupar sitt samarbete.

Vad händer med den svenska ekonomin i en turbulent värld? Kronan har försvagats kraftigt, något som förknippats med Riksbankens räntepolitik men på senare tid även med globala handelskonflikter och med risken för politisk instabilitet i Sverige. Parallellt finns risker inom euroområdet inte minst på grund av utvecklingen i Italien. Sveriges offentliga finanser är starka, men det går inte att utesluta att lånebubblan spricker samtidigt som kronan vacklar ännu mer.

Kanske kommer en ny debatt om att gå över till euron snabbare än många verkar tro.

Kan den fria rörligheten inom EU överleva? Schengensamarbetets öppna gränser är ifrågasatta sedan den stora flyktingvågen år 2015. Det verkar allt svårare att komma överens om den framtida migrationspolitiken. Här behöver nya förhandlingsvägar prövas, samtidigt som nästa regering tydligare bör driva frågor om bättre politik mot segregation och diskriminering (till exempel inom ramen för den europeiska terminen).

Hur ska Sverige ställa sig till fördjupat försvarssamarbete inom EU?

En aktuell fråga är de franska planerna på en europeisk insatsstyrka, men ämnet är bredare än så. Sverige har ett intresse av att USA behåller sitt engagemang i Europa, men det utesluter inte en bättre självständig europeisk förmåga att till exempel leda stora militära insatser under FN-mandat.

Däremot har den svenska linjen under många år varit att ömsesidiga försvarsgarantier är en fråga för Nato, där vi inte är med. Det avspeglas i texten till EU:s så kallade solidaritetsklausul, en artikel i EU-fördraget som ofta övertolkas i svensk debatt. Margot Wallström och Peter Hultqvist skrev om Sveriges inställning i april 2019⁴, men frågetecken kvarstår.

Det går att fortsätta uppräknningen: nya strider om klimat- och miljöfrågorna, försvaret av rättsstatens principer, värderingar i digitalisering inklusive AI, möjligheter och motstånd i arbetet för jämställdhet, effektivitet och rätts-säkerhet i arbetet mot terrorism, och så vidare. Bristen på debatt om många av dessa stora EU-frågor är farlig för tilltron till demokratin.

Sverige har ett intresse av att USA behåller sitt engagemang i Europa, men det utesluter inte en bättre självständig europeisk förmåga att till exempel leda stora militära insatser under FN-mandat.

”

MER ÄN BARA MARKNAD

De politiska styrkeförhållandena avgör vilken väg utvecklingen går. Det har betydelse om väljarna röstar fram högerpopulister, konservativa eller progressiva partier till makten. Olika ideologisk grundsyn ger olika Europapolitik.

Detta har syns tydligt under Sveriges 25 år av EU-medlemskap. Grundsynen på samarbetet har hela tiden varit olika mellan höger och vänster: ska EU främst vara en inre marknad där inte politiker lägger sig i så mycket, eller ett bredare samarbete som ger resultat i medborgarnära frågor som arbetsvillkor, hälsa, miljö och konsumentskydd? Ideologin avspeglar sig i Europaparlamentets omröstningar under denna tid, vare sig det gällt farliga kemikalier, villkor för utstationerade arbetstagare, konsumentskydd eller hälsa. Progressiva partier är mer lyhörda för krav som europeiska folkrörelser ställer, och vill gå längre för

⁴ <https://www.svd.se/viktigast-for-sveriges-sakerhet-att-eu-starks>

att reglera företagens verksamhet. Partier som Moderaterna är mer ovilliga att införa stränga lagar, och lägger stor vikt vid att avskaffa bestämmelser som sägs vara "onödiga" – trots att tidigare genomgångar visat att de ofta är motiverade för att skydda medborgarna i deras vardag.

Miljöfrågorna är ett tydligt exempel. Naturskyddsföreningen ger betyget "utmärkt" bland annat till Socialdemokraternas Jytte Guteland för att hon drivit på, bland annat för en bättre fungerande utsläppshandel. Moderaternas ledamöter får dåligt betyg, liksom parlamentarikerna från Sverigedemokraterna.

Den ansedda europeiska tankesmedjan IEEP ger en liknande bild på Europa-nivå. Den konservativa partigruppen EPP som de svenska Moderaterna och Kristdemokraterna tillhör är mindre ambitiös i miljöfrågorna än mitten-vänsterpartierna: "While the manifestos of the Party of European Socialists and Alliance

Den konservativa partigruppen EPP som de svenska Moderaterna och Kristdemokraterna tillhör är mindre ambitiös i miljöfrågorna än mitten-vänsterpartierna.

of Liberals and Democrats for Europe are "greener" than in 2014, the EPP manifesto mostly restates existing policies and commitments. In fact, the marked difference between the EPP's proposals and that of other parties (EGP, PES, ALDE and EL) on several key files could lead to difficult post-election negotiations around the Presidency of the European Commission and its programme."⁵

Om man föredrar något som liknar Medborgarnas Europa bland de fyra scenarierna för år 2030 så är partipolitiken alltså viktig. Det gäller också att fundera dels över hur EU:s omvärld ser ut, dels över vilken legitimitet som framtidens EU kommer att ha bland medborgarna.

GLOBALA DIMENSIONEN ÄR AVGÖRANDE

Världen förändras snabbt. Kina, Indien och andra länder i Asien blir allt viktigare i den globala ekonomin. Donald Trumps politik försvagar det transatlantiska samarbetet. Ett auktoritärt Ryssland hör också till bilden av EU:s omvärld, liksom ett växande Afrika som får ännu större betydelse än nu för Europas framtid.

Samtidigt står EU-samarbetet inför en rad utmaningar med Brexit som en tydlig symbol. För att fortsätta att vara relevant måste unionen utvecklas på ett antal områden. Den inre marknaden med 500 miljoner invånare är en styrka, men inte bara av ekonomiska skäl. Åtgärder för drägliga arbetsvillkor, god hälsa, bra miljö, livsmedelssäkerhet och mycket annat ger EU legitimitet hos medborgarna, särskilt om politiken utvecklas i takt med att nya problem uppstår.

⁵ IEEP (2019)

Sådana förbättringar kan även stärka EU:s globala inflytande. I dagens geopolitiska situation är det viktigt att europeiska politiska ledare förstår drivkrafterna i länder som Kina, Indien, Nigeria och Brasilien. Ambitiös politik inom EU kommer att bli mer och mer relevant att studera för Asien och Afrika, när förväntningarna hos befolkningen där växer. Samtidigt finns det förstås områden där Europa kan lära från andra delar av världen.

EU påverkar utvecklingen i andra delar av världen på många sätt. Genom den gemensamma utrikespolitiken i traditionell mening. Där har Sverige i ett antal fall spelat en viktig roll – som när Anna Lindh höll ihop EU:s agerande för att stoppa ett inbördeskrig i Makedonien år 2001. Säkerhets- och försvarspolitik, ESDP, har utvecklats så att EU lättare kan förebygga och hindra väpnade konflikter. Margot Wallström och Peter Hultqvist har nyligen skrivit om hur EU:s förmåga på dessa områden kan stärkas ytterligare.⁶ EU:s ekonomiska styrka gör det möjligt att förhandla fram gynnsamma handelsavtal, och euron har blivit viktigare som global valuta. Huvudämnet här är ett annat än dessa områden. På senare tid har EU:s möjlighet att påverka genom att sätta globala normer börjat diskuteras på allvar.

EU:s ekonomiska styrka gör det möjligt att förhandla fram gynnsamma handelsavtal, och euron har blivit viktigare som global valuta.

”

Genom att använda den inre marknadens styrka kan EU skapa globala standarder och påverka resten av världen, även om andelen av världens befolkning och BNP minskar. Den ansedda amerikanska tidskriften *Foreign Policy* beskrev det så här år 2017, under rubriken ”Europa är fortfarande en supermakt”: ”Till amerikanska och kinesiska företags förtret är det Europa som dominerar global regelpolitik, och tvingar sina handelspartner att anta EU:s tämligen höga produktkrav – något som juridikprofessorn vid Columbiauniversitetet Anu Bradford kallar en hegemonisk ’Bryssleffekt’⁷. Anu Bradfords resonemang om ’Bryssel-effekten’ återkommer i flera aktuella debattinlägg. Hennes artikel⁸ från år 2012 fyllde uppenbarligen ett behov. Genom en lång rad konkreta exempel visar Bradford hur EU-lagar har bildat mönster för andra delar av världen. Detta menar hon är en ny och underskattad global makt som EU utövar genom sitt regelverk: ”Utan att behöva använda internationella institutioner eller komma överens med andra stater så har EU en stor och ökande förmåga att införa regler som blir en del av lagstiftningen lika mycket i rika länder som i utvecklingsländer, vilket leder till en märkbar ’europeisering’ av många viktiga aspekter av global handel.”⁹

6 <https://www.svd.se/viktigast-for-sveriges-sakerhet-att-eu-starks>

7 <https://foreignpolicy.com/2017/04/13/europe-is-still-a-superpower/>

8 <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1081&context=nulr>

9 Bradford (2012)

Bilden av EU och dess medlemsländer har betydelse för mjuka former av inflytande. Europa (och särskilt norra Europa) betraktas ofta som ett föredöme på områden som miljö, jämställdhet och social trygghet.¹⁰ Det gäller både i EU:s närområde och globalt. Samarbetet mellan EU och Kina är ett tydligt exempel

Europa (och särskilt norra Europa) betraktas ofta som ett föredöme på områden som miljö, jämställdhet och social trygghet.

på detta. Kinas nationella problem med dålig luft och förorenat vatten får större betydelse i det bilaterala samarbetet, vilket märks i avtalet om förstärkt samarbete från år 2018.

En förutsättning för att EU ska kunna utöva denna sorts ”mjuka makt” är att politikutvecklingen fortsätter på hemmaplan. Annars kommer andra att sätta de exempel

som blir globala standarder. Att leverera resultat som förbättrar medborgarnas livsvillkor i Europa är alltså bra både för EU:s legitimitet på hemmaplan och för unionens roll i världen.

Kommissionens ordförande Jean-Claude Juncker anknöt till detta år 2018 i sitt årliga tal om tillståndet i unionen¹¹. Där tog han användningen av stora data och artificiell intelligens som exempel på områden där EU kan sätta globala normer, men exemplen är många fler.

Det europeiska socialdemokratiska partiet, ESP, påpekar i sitt manifest inför parlamentsvalet i maj att EU kan vara ett riktmärke för andra delar av världen: ”Europe must be a beacon of democracy, peace and stability, as well as a benchmark for social justice, dialogue, multilateralism, human rights, decent work, the rule of law, sustainable development and gender equality.”¹²

Michel Barnier, ansvarig för Brexitförhandlingarna och mångårig ledamot av EU-kommissionen, argumenterar på ett liknande vis. Han menar exempelvis att EU behöver bli ett globalt miljöföredöme: ”Europe could be the global leader in developing a circular economy, and in becoming the first fully electric continent by 2030 based on clean transport and electric vehicles.”¹³

Dessa exempel visar att EU:s roll som globalt föredöme är ett hett ämne i Europa-debatten. Men hur kan de vackra orden fyllas med innehåll? Här finns ett behov av fler politiska förslag, inte minst eftersom det samtidigt finns krafter som vill bromsa EU:s utveckling på områden som jämställdhet, god miljö och bra arbetsvillkor.

¹⁰ Se text http://ec.europa.eu/dgs/fpi/showcases/eu_perceptions_study_en.htm

¹¹ https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/soteu2018-speech_en_0.pdf

¹² https://www.pes.eu/export/sites/default/galleries/Documents-gallery/PES-Manifesto-2019_EN.pdf_2063069299.pdf

¹³ <https://www.project-syndicate.org/commentary/european-union-priorities-in-2019-by-michel-barnier-2019-01>

EU påverkar naturligtvis resten av världen även på andra sätt. Många länder i EU:s närhet har avtal med unionen där de lovar att anpassa sig till det gemensamma europeiska regelverket. I globala institutioner och förhandlingar spelar EU ofta en ledande roll. Delvis tack vare Sverige har EU också utvecklat en diplomati för att påverka nyckelländer i angelägna frågor, som klimat. De megaregionala handelsavtalen som Ceta (med Kanada) och Jefta (med Japan) ger också möjligheter till inflytande som sträcker sig långt utöver direkt handelspolitik.

Även i detta ligger ett vägval. Ska EU-länderna själva bidra till ett "race to the bottom" när det gäller regler och standarder? Eller ska vi gå vidare med EU som ett globalt föredöme, där andra länder tar efter de krav som unionen genomför? För de flesta progressiva är svaret enkelt: EU ska självklart vara ett globalt föredöme. Men andra, framför allt högerpartier, drar ständigt i en annan riktning. För socialdemokratiska EU-politiker har samspelet med europeiska folkrörelser i dessa frågor en central men ibland underskattad betydelse.

FOLKRÖRELSE OCH GLOBALT LEDARSKAP

Den spanske sociologen Manuel Castells menar att EU får medborgarnas förtroende när unionen uppnår resultat i frågor som är viktiga för medborgarna. Det är ett användbart synsätt. Sådana framgångar drivs ofta fram i samspel mellan folkrörelser¹⁴, regeringar, politiska partier och ambitiös byråkrati där EU-kommissionen har en särskild roll. Sedan får de ofta en global betydelse genom att andra länder följer efter. Låt oss ta några exempel:

Den som åker till Bangkok, Seoul eller Jakarta har stor chans att få syn på bussar som är märkta med "Euro 6". Det betyder att fordonen uppfyller EU:s avgaskrav. "Alla större fordonsmarknader – USA, Kanada, Europa, Japan, Indien, Sydkorea, Turkiet, och Mexiko – har redan antagit Euro 6-kraven, och Kina är på väg att göra det", skriver ansedda International Council on Clean Transportation, som fortsätter: "Today almost 40% of new heavy-duty vehicles already meet Euro 6 standards and this share will increase to over 65% by 2021 when standards are implemented in China, India and Mexico."¹⁵ EU:s avgasregler är resultatet av många års förhandlingar och beslut i olika steg.

Den spanske sociologen Manuel Castells menar att EU får medborgarnas förtroende när unionen uppnår resultat i frågor som är viktiga för medborgarna.

”

¹⁴ Begreppet "folkrörelser" används här i stället för "sociala rörelser" men innebörden är samma som i en rapport från EU:s ekonomiska och sociala kommitté om "civil society organisations", CSO: "For the purpose of this study, we use CSOs for the sum of all organisational structures whose members have objectives and responsibilities that are of general interest and who can act as mediators between public authorities and the public. CSOs include labour-market stakeholders (i.e. the social partners), other organisations representing social and economic players, non-governmental organisations, community-based organisations and religious communities." "Civilsamhälle" är ett luddigare begrepp som här bara används i hänvisningar till uttalanden som andra gjort. Se Engström (2006) för ett mer utförligt resonemang om begreppen.

¹⁵ <https://www.theicct.org/blog/staff/brazil-last-major-market-adopt-euro-vi>

Miljöorganisationer och tankesmedjor har påverkat innehållet, både genom att bilda opinion för skärpta krav och genom att komma med välunderbyggda synpunkter i sakfrågorna till förhandlarna, till exempel ledamöterna i Europaparlamentet. EEB (där svenska Naturskyddsföreningen är medlem) och organisationen Transport & Environment tillhör de ideella organisationer som har varit mest aktiva. Samma sak gäller regler om fordons bränsleförbrukning, där miljörelsen argumenterat för bindande krav i stället för de frivilliga överenskommelser från 1990-talet som biltillverkarna inte levde upp till. EU:s kravskärpningar har lett till teknisk utveckling. Utsläppen av kväveoxider per kilometer från lastbilars dieselmotorer har till exempel minskat med ungefär 90 procent. Andra delar av världen har tagit efter när EU gått före med sina miljökrav.

Ett annat exempel är EU:s kemikalierregler. Länder som Sydkorea och Kina, liksom amerikanska delstater, hämtar inspiration från Reach-lagstiftningen som Margot Wallström var ansvarig för. Den är numera en global standard för multinationella företag, skriver Anu Bradford i *The Brussels Effect*:

”Dow Chemical har meddelat att företagets hela produktion ska vara förenlig med REACH, oavsett om varorna säljs i EU eller någon annanstans. Stora kosmetikaföretag som Revlon, Unilever och L’Oreal har på liknande sätt ändrat sina produkter så att de är förenliga med Reach ... Många kemiföretag utanför Europa som exporterar signifikanta mängder kemikalier till EU går över till REACH-standarder för att slippa bli uteslutna från den stora och lönsamma EU-marknaden. Eftersom de ofta finner det billigare att ha samma produkter för alla marknader så har de skäl att tillverka sina varor i enlighet med de mest stränga globala kraven, vilket råkar vara EU:s REACH-krav.”

EU blev världsledande när det gäller kemikaliekontroll efter att ett antal regeringar och myndigheter drev frågan under 1990-talet. Sverige var ett av de länder som drev på. Miljörelsen spelade en viktig roll för att skapa opinion och argumentera för en mer ambitiös politik. Danska miljöorganisationer som Det Öko-

” Miljörelsen byggde allianser med konsumentrörelsen och med fackföreningar, som var bekymrade över farliga ämnen i arbetsmiljön.

logiske Råd var till exempel mycket aktiva för att skapa en europeisk kampanj för en ny kemikaliepolitik. Miljörelsen byggde allianser med konsumentrörelsen och med fackföreningar, som var bekymrade över farliga ämnen i arbetsmiljön. Detta arbete bidrog tillsammans med de progressiva regeringarna till den nya strategi för kemikalier som kommissionen presenterade år 2001 och som så småningom blev Reach-lagen. Under förhandlingarna om Reach gav miljörelsens experter underlag

till regeringar och ledamöter av Europaparlamentet, som bidrog till att reglerna blev mer ambitiösa än vad som annars hade varit fallet. Slutresultatet av Reach-förhandlingarna blev en politisk kompromiss där mycket återstår att göra, men reformen är ändå ett stort steg framåt.

En liknande utveckling har skett när det gäller miljökrav på elektroniska produkter, genom EU:s så kallade RoHS och WEEE-direktiv. EU:s utsläppshandel för växthusgaser, ETS, har också bildat mönster för andra länder. Även på dessa områden har ideella organisationer haft stor betydelse för att driva på.

På miljöområdet har alltså EU påverkat betydligt mer än sin egen inre marknad genom att andra länder tagit efter det europeiska exemplet.

Fackförbunden har drivit fram förbättringar för löntagarna i Europa. Skribenten Tommy Svensson beskrev nyligen¹⁶ några av framstegen för ett mer socialt Europa: bättre arbetsmiljö, rimliga arbetstider, rättigheter vid deltidsjobb, rätt till föräldraledighet, till information och samråd, med mera. Dessa fackliga framgångar är viktiga inslag för en socialt hållbar globalisering. De fungerar också som förebilder i andra länder, exempelvis när fackliga organisationer i Asien försöker förbättra villkoren. EU tar också upp arbetstagares rättigheter i sina internationella relationer, med samarbetsavtalet EU-Sydkorea som ett av många exempel. Mycket återstår att göra både på hemmaplan och internationellt, men de fackliga framgångarna har ändå stor betydelse.

Kina är ett av de länder där dåliga arbetsvillkor har ett högt socialt pris, som börjar få negativa ekonomiska effekter samtidigt som tillgången på arbetskraft minskar. Samarbetet mellan EU och Kina har en social dimension, även om betydelsen av den hittills inte ska överskattas. "Sociala framsteg" finns med i den strategiska agendan för samarbetet¹⁷, och det har till exempel genomförts projekt om arbetsmiljön i industrisektorer där hälsoriskerna är höga¹⁸. Detta är ett område som kan utvecklas mycket i framtiden om den politiska viljan finns.

Digitaliseringen förändrar snabbt ekonomi och samhälle. EU är ledande globalt för att reglera verksamheten hos jättar som Facebook, Amazon och Google¹⁹. Ideella organisationer i Europa har bidragit till att personliga data inte kan hanteras hur som helst, vare sig det gäller sociala medier eller företags kundregister. Ett av resultaten är EU:s GDPR-förordning som har effekter långt utanför Europa. Efter omfattande kritik har Mark Zuckerberg lovat att Facebook ska följa EU:s regler för personlig integritet globalt.²⁰ Han har också uppmanat andra länder

16 http://www.dagensarena.se/opinion/vaga-sta-upp-ett-socialt-europa/?fbclid=IwAR2G11ssrtIbxyv-_AhF63N0D05MD_DbGwFOF_J7YiSyBPpHbDTaKqUz44

17 http://eeas.europa.eu/archives/docs/china/docs/eu-china_2020_strategic_agenda_en.pdf

18 https://www.aets-consultants.com/projects_view,139

19 <https://www.politico.eu/article/regulate-tech-europe-tax-competition-privacy/>

20 <https://www.politico.eu/article/zuckerberg-facebook-eu-data-will-apply-privacy-standards-globally/>. Det har funnits vissa tveksamheter om Facebook kommer att leva upp till Mark Zuckerbergs löfte fullt ut när det gäller kunder utanför Europa, men det är ingen tvekan om att det är mellan EU och Facebook som den stora dragkampen om personlig integritet pågår. Ingen annan har EU:s muskler i dessa frågor.

att införa liknande bestämmelser.²¹ Det är ett exempel på hur reglerna inom unionen påverkar det gränslösa flödet av information. EU:s funktion för övervakning på detta område, The European Data Protection Supervisor skriver: ”Data protection authorities and non-governmental organizations are natural allies when it comes to putting data protection principles to practice, empowering individuals to assert their rights and holding data controllers accountable for their actions.”²²

EU:s globala inflytande i en digital värld handlar om mer än personliga data. Unionen kan också sätta etiska normer för användningen av artificiell intelligens, något som redan är på gång.²³ Redan finns europeiska regler för konsumentskydd på digitala marknader. De behöver utvecklas i takt med nya elektroniska tjänster, men påverkar redan alla företag som vill sälja till konsumenter i Europa oavsett var i världen de har sitt säte. Här spelar den europeiska konsumentrörelsen en central roll. Konkurrensregler och åtgärder mot hatbrott på nätet är andra exempel på EU:s inflytande.

EU:s märkning av energieffektiva produkter används nu av mer än 60 länder runt om i världen. Säkra leksaker är ett annat område där den europeiska kon-

Säkra leksaker är ett annat område där den europeiska konsumentrörelsen varit drivande för skärpta EU-regler som har effekter runt om i världen, inte minst i Kina.

sumentrörelsen varit drivande för skärpta EU-regler som har effekter runt om i världen, inte minst i Kina. Ett exempel är begränsningar av farliga ftalater, kemikalier som används för att göra plast mjukare. Efter ett initiativ från nederländska Consumentenbond och en kampanj av den europeiska konsumentrörelsens paraplyorganisation BEUC, införde EU vad som i praktiken är ett förbud för ftalater. Kinesiska företag behöver följa dessa regler för att kunna exportera till EU, och Kina har även nationellt infört lagstiftning om ftalater med gränsvärden inspirerade av EU:s exempel. Fortfarande fuskas det ibland med reglerna, men skärpningen av reglerna minskar hälsoriskerna för miljontals barn.²⁴

21 <https://www.japantimes.co.jp/news/2019/03/31/business/tech/facebook-chief-wants-active-governments-role-regulating-internet/#.XLMbJPZuI2x>

22 Ett aktuellt område är teknik för att känna igen människors ansikten. Den övervakning av medborgarna som sker i Kina genom bland annat ansiktsgenkänning är inte tillåten i EU. Inte heller att privata företag använder metoderna utan uttryckligt medgivande av de personer som berörs.

23 <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

24 Se https://ec.europa.eu/growth/content/eu-and-china-agree-improve-toy-safety-0_mt, <http://www.eusmecentre.org.cn/article/product-safety-consumer-goods-china-%E2%80%93-brief-introduction-china%E2%80%99s-compliance-toys>, <http://www.asiaone.com/health/eu-regulation-enhances-toy-safety-china> <http://china-trade-research.hktdc.com/business-news/article/China-Consumer-Market/China-s-Toy-Market/ccm/en/1/1X000000/1X002MRF.htm> ”six plasticisers, including dibutyl phthalate (DBP), have been listed as restricted substances, with restrictions on the maximum quantities in line with those in EU standards.”

Arbetet för livsmedelssäkerhet är globalt med världshälsoorganisationen WHO och Codex-arbetet i centrum. Även på detta område är EU en viktig aktör genom sitt regelverk och genom bilaterala samarbeten. Vaccinskandaler i Kina är ett exempel på bristande kvalitetskontroll som kan öka intresset för samarbetet med EU:s myndigheter.²⁵

De senaste åren har jämställdhetsarbetet i EU kämpat i politisk motvind. I ett längre tidsperspektiv har ändå kvinnorörelsens och progressiva partiers arbete lett till många framgångar²⁶. Andra delar av världen ser Europa – och särskilt norra Europa – som föregångare. Därför är det bra att Nordiska ministerrådet aktivt sprider information om hur detta varit möjligt. Även de gemensamma EU-reglerna om lika lön, föräldraledighet, anställningstrygghet med mera är viktiga som förebilder för jämställdhetsarbetet i andra länder. Jämställdhet finns också med i EU:s samarbete med nyckelländer som Kina²⁷.

Det är ändå inte säkert att EU kommer att leda utvecklingen i framtiden på dessa områden. Miljöarbetet har exempelvis saktat in medan Kina ökat takten. Ett exempel är elektrifieringen av vägfordon, där ledarskapet nu finns i Mittens rike. Kina har infört kvoter för lågutsläpps-bilar (främst elbilar), något som Kalifornien varit pionjär för men som EU inte vågat. Redan är den kinesiska marknaden i särklass störst i världen. Det kan skada europeiska tillverkare till exempel när framtidens tekniska standarder utformas.²⁸

Ideella organisationer har alltså spelat viktiga roller på många av de områden där EU nu är ett globalt föredöme. Debatten om framtidens EU handlar ändå sällan om hur folkrörelser kan bidra till både demokratisk livaktighet och till unionens globala inflytande. Sådana frågor behöver lyftas fram mer.

Låt oss börja med sakfrågorna. Det behövs ambitiös politik på många områden. Vad kan en sådan Europapolitik betyda på tre områden: arbetsvillkoren, jämställdheten och miljön?

Debatten om framtidens EU handlar ändå sällan om hur folkrörelser kan bidra till både demokratisk livaktighet och till unionens globala inflytande.

”

²⁵ <https://edition.cnn.com/2018/08/16/asia/china-vaccine-scandal-doses-intl/index.html>

²⁶ <https://www.womenlobby.org/25-years-of-European-Women-s-Lobby>

²⁷ <https://www.womenlobby.org/EWL-participates-at-Women-s-Symposium-as-part-of-the-High-Level-People-to?lang=en>

²⁸ <https://asia.nikkei.com/Business/Business-Trends/Japan-and-China-agree-to-set-common-charging-standards-for-EVs>

TRE OMRÅDEN SOM EXEMPEL

GODA ARBETSVILLKOR

Med rätt förutsättningar kan EU skydda löntagarna i en global ekonomi där vissa investerare försöker spela ut olika länder mot varandra. Fackföreningar och progressiva partier har redan drivit igenom att det inte ska gå att tvinga anställda att arbeta 50 timmar i veckan eller mer. Lägga ned fabriker utan att samråda med facket. Använda ämnen som ger cancer. Eller ge olika lön för samma jobb beroende på om det är en kvinna eller man som utför det.

Samtidigt finns det mycket kvar att göra, inte minst för bättre arbetsvillkor i hela unionen.

EU:s arbetsmiljöstrategi har brister. Sverige bör driva på för högre ambitioner. Det gäller bland annat fler förebyggande insatser och slutsatser om ny lagstiftning. Tid och resurser bör avsättas för att bygga allianser med andra medlemsländer. Reglerna om goda arbetsvillkor måste gälla även för små och medelstora företag.

Att förebygga belastningsskador på muskler och skelett är ett angeläget delområde. Dagens EU-regler är föråldrade. Här finns underlag färdigt inom kommissionen. Sverige behöver driva på för att få loss förslag om nya regler, och hjälpa till att lotsa dem genom ministerrådet.

Stress och andra psykiska påfrestningar ligger bakom en allt större andel av sjukskrivningarna i Europa.

Stress och andra psykiska påfrestningar ligger bakom en allt större andel av sjukskrivningarna i Europa. Även på detta område gäller det att få fram förslag till åtgärder från kommissionen och bygga allianser för de fortsatta förhandlingarna.

Sverige bör lägga särskild vikt vid hur EU kan bidra till bättre arbetsvillkor på områden med stor andel kvinnor, som vård och omsorg, detaljhandel och res-

taurangnäring. Arbetsmiljöreglerna har hittills till stor del utgått från traditionella industriarbetsplatser.

Arbetsmarknaden förändras snabbt. EU behöver ta fram konkreta strategier för det goda arbetet i en framtid präglad av digitalisering, plattformsekonomi och artificiell intelligens. Här har den europeiska fackföreningsrörelsen redan tagit fram bra analyser och förslag.²⁹

Det är också viktigt att lyfta fram hur goda arbetsvillkor kan bidra till tillväxt.³⁰ Detta gäller inte minst i den årliga genomgången av ländernas ekonomiska utveckling, den europeiska terminen. Inom EU-kommissionen finns tankar om hur målen för denna process kan breddas. Här finns utrymme att driva goda arbetsvillkor. En utvärdering visar att slutsatserna från det sociala toppmötet i Göteborg år 2017 fått genomslag i kommissionens rekommendationer inom den ekonomiska terminen. Detta går att utveckla genom tydligare riktlinjer för arbetsmiljöarbetet både nationellt och på EU-nivå.

Den miljöpolitiska historien hänger nära samman med arbetsmiljöarbetet. Kemikalier är ett exempel. Politiker har beslutat om att minska användningen av farliga ämnen både för att skydda arbetare och för att skydda miljön. Utfasningen av bly och andra tungmetaller är exempel på det. På senare tid har denna koppling varit mindre tydlig. Det finns goda skäl att förstärka den igen, till exempel i frågor som luftföroreningar och buller.

Ofta har arbetare med utomeuropeisk bakgrund jobben med sämst arbetsmiljö. Det behövs skärpta regler mot utnyttjande av arbetskraft och diskriminering. Samtidigt är det viktigt att lyfta fram högre sysselsättningsgrad bland invandrare som en möjlig ekonomisk tillgång för EU. Att driva sådana frågor är en angelägen motvikt till dagens migrationsdebatt i Europa.

EU kan också använda sitt inflytande i närområdet och globalt för att driva på arbetsmiljöarbetet. Det gäller länder som vill bli medlemmar, liksom stater som EU har samarbetsavtal med. Den nya typen av breda avtal med Sydkorea, Kanada och Japan innehåller delar som går att använda på detta sätt.³¹ EU:s samarbete med ILO bör också prioriteras.³²

EU behöver ta fram konkreta strategier för det goda arbetet i en framtid präglad av digitalisering, plattformsekonomi och artificiell intelligens.

”

²⁹ Se t.ex. Degryse (2016).

³⁰ <https://osha.europa.eu/en/themes/good-osh-is-good-for-business>

³¹ <https://www.fes-asia.org/news/trade-should-play-a-role-in-improving-working-conditions/>

³² http://www.ilo.org/brussels/information-resources/news/WCMS_607668/lang--en/index.htm

JÄMSTÄLLDHET

Det behövs en ny offensiv för jämställdheten inom EU efter de senaste årens tröghet och bakslag. En tydlig illustration till detta är att ämnet inte nämns med ett ord i det underlag om EU:s framtida prioriteringar som rådets ordförande Donald Tusk lade fram inför toppmötet i Sibiu³³.

Sverige har drivit på för en ny jämställdhetsstrategi inom EU men kommissionen valde tyvärr att i stället lägga fram ett "staff working document" i december 2015 som inte har samma juridiska tyngd. Ministerrådet antog slutsatser i juni 2016 som den svenska regeringen med rätta tyckte var rätt bleka. Nu gäller det att verka för en mer omfattande och bindande jämställdhetsstrategi inför framtiden.

EU behöver göra mer för att integrera jämställdhet i alla politikområden. Arbetet för "mainstreaming" handlar om bättre redskap, men framför allt om politisk vilja. Jämställdhetsbudgetering är ett sätt att använda de gemensamma resurserna bättre samtidigt som orättvisa skillnader mellan könen motverkas.

Jämställdhetsbudgetering är ett sätt att använda de gemensamma resurserna bättre samtidigt som orättvisa skillnader mellan könen motverkas.

Sverige har vid det här laget erfarenheter av sådant budgetarbete som kan användas mer offensivt i EU, inte minst i kontakter mellan ländernas finansdepartement.

Maktfrågorna är centrala. Fortfarande är kvinnor underrepresenterade i högre befattningar inom EU. Här gäller det bland annat att ställa tydliga krav på nästa ordförande för EU-kommissionen att fortsätta det arbete som Jean-Claude Juncker påbörjat. Även andra institutioner måste

bättra sig. Till jämställdhetsarbetet hör också att skapa arbetsvillkor som gör det möjligt att förena familjeliv och karriär, både för kvinnor och män.

Kunskapen behöver öka. Sverige kan ge stöd till institut som analyserar hur länderna hanterar jämställdhetsfrågor inom den europeiska terminen. Det är också viktigt att driva på arbetet med jämställdhetsanalyser av nya förslag inklusive av nästa långtidsbudget inom EU och initiativ som den digitala inre marknaden. Europa behöver även bättre indikatorer och statistik, bland annat om kvinnor i olika samhällsgrupper (till exempel migranter).

EU behöver få fram tuffare åtgärder mot löneskillnaderna mellan män och kvinnor. EU kan också göra mer för att underlätta gemensamt föräldraansvar. Minimireglerna om föräldraledighet behöver skärpas ytterligare.

³³ https://www.consilium.europa.eu/media/39291/en_leaders-agenda-note-on-strategic-agenda-2019-2024-0519.pdf

Vissa steg har tagits för att motverka våld mot kvinnor, bland annat när det gäller att synliggöra våldet genom bättre statistik och rapportering. Men mer behöver göras. Detta område behöver prioriteras i EU:s samarbete kring rättsliga och inrikes frågor. Sverige kan stödja initiativ som att ett besöksförbud utfärdat i ett medlemsland ska gälla i hela EU, liksom krav på att medlemsländerna erbjuder utsatta kvinnor skydd mot hot. Hedersrelaterat våld bör uppmärksammas särskilt. Dessutom bör Sverige arbeta för att fler länder kriminaliserar sexköp, och för effektiva regler mot sexslavhandel.

Till syvende och sist handlar det dock om att också driva på för en förändring av könsnormerna i fler europeiska samhällen. Att #metoo-upproppen de senaste åren fick så skilda genomslag i de olika EU-länderna är ett tecken på att mognaden i jämställdhetsfrågor har kommit olika långt. Det är långt ifrån alla ens socialdemokratiska partier i alla EU-länder som aktivt och öppet kallar sig feministiska. Läget är givetvis än värre i många högerpartier – som snarare hånar och aggressivt motarbetar steg för ökad jämställdhet och medvetenhet.

Margot Wallström har gått i spetsen för Sveriges feministiska utrikespolitik och fått stort genomslag globalt. Nästa steg bör vara att lyfta fram frågorna tydligare i EU:s gemensamma utrikespolitik. Det handlar både om att säkerställa kvinnors rättigheter och motverka övergrepp, och om att verka för jämställdhet i bred mening. EU:s klimatdiplomati kan delvis ge lärdomar för hur en feministisk europeisk utrikespolitik kan bedrivas.

AMBITIÖS MILJÖPOLITIK

Det finns mycket att göra för miljön och en hållbar utveckling. Snart behöver EU starta förberedelserna för sitt åttonde miljöhandlingsprogram på allvar. Samtidigt finns det många pågående processer i den allmänna Europapolitiken, som har stor betydelse för en hållbar utveckling, som förhandlingarna om nästa långtidsbudget.

Parisavtalet om att **motverka klimatförändringarna** var en framgång, där EU spelade en avgörande roll. Nu behövs ny kraft i det internationella arbetet där många stater ännu inte lever upp till löftena i den franska huvudstaden. EU behöver en ambitiös strategi för nollnettoutsläpp år 2050, och höja sina ambitioner för tiden fram till år 2030.

Det gäller även att hitta effektiva strategier i förhållande till länder i andra delar av världen. Den gröna diplomati som Sverige var med och tog initiativ till år 2001 har lett till resultat, som ett omfattande samarbete med Kina. Ändå återstår mycket att göra. EU behöver detaljerade och genomtänkta analyser av vad som är drivkrafter och hinder för klimatarbetet i strategiskt viktiga länder.

EU kan också spela en viktig roll på andra områden. Ett starkare internationellt samarbete för ökad energieffektivitet är ett exempel som skulle kunna leda till ett globalt avtal med bland annat minimikrav på produkter som luftkonditioneringsanläggningar. Ett globalt system för att granska länders politik för energieffektivitet skulle också kunna vara en del. IEA gör viktigt arbete på detta område men alla världens länder är inte med där. Ett globalt avtal om energieffektivitet skulle kunna knytas till klimatkonventionens avsnitt om åtgärder ("Policies and Measures").

Att betona synergier ("co-benefits") kan vara mycket användbart i argumentationen för en mer ambitiös klimatpolitik. EU kan till exempel göra mer för att stärka alliansen mot kortlivade luftföroreningar som också påverkar klimatet, Climate and Clean Air Coalition. Det finns redan många studier om synergier som kan kommuniceras bättre till beslutsfattare i nyckelländer.

Den snabba utbyggnaden av vindkraft och solceller förändrar elproduktionen. Däremot går omställningen av transportsektorn fortfarande långsamt. Hur kan infrastruktur för elektrifiering byggas ut snabbare? Vilka är de bästa sätten att finansiera förbättringar av kollektivtrafik, och därigenom göra europeiska städer och regioner ledande globalt? Hur kan transporter med låga koldioxidutsläpp bäst bli verklighet i glesbefolkade områden? Detta är några av de frågor som EU måste besvara för att behålla och utveckla sitt globala ledarskap på klimatområdet.

Kemikalier och avfall behöver större politisk uppmärksamhet. När Kina nyligen förbjöd importen av plastavfall fick det dramatiska konsekvenser i andra delar

När Kina nyligen förbjöd importen av plastavfall fick det dramatiska konsekvenser i andra delar av världen där bergen av använda förpackningar växte.

av världen där bergen av använda förpackningar växte. Det illustrerar att dagens politik för en mer cirkulär ekonomi måste ta hänsyn till globala produktions- och återvinningsnätverk där ett enskilt land har begränsade möjligheter att styra. EU har delvis tagit upp sådana aspekter i sin politik för resurseffektivitet och cirkulär ekonomi. Ändå behövs mer konkreta åtgärder, som bättre samordning av certifieringssystem för hållbar återvinning, bättre spårbarhet och mer hållbar logistik. Till exempel behöver återvinningsmålen i EU:s avfallslagstiftning kopplas bättre

samman med certifiering av hur de förbrukade förpackningarna och produkterna tas om hand.

Situationen är likartad när det gäller kemikalier, ett område där Sverige tidigare har varit pådrivande. Den nuvarande kommissionen har inte lagt fram sitt utlovade förslag om en giftfri miljö. Här behövs ett högre tempo. Det gäller att förbättra hanteringen av kemikalierisker i en global ekonomi där produkter tillverkas och distribueras i komplexa globala nätverk. Ibland importerar konsumenter varor direkt från producenter eller handelshus i andra delar av världen. EU kan

använda styrkan i sin inre marknad bättre till exempel genom att lägga större tyngd på den pågående SAICM-processen om global kemikaliekontroll. När det gäller plast händer det redan mycket, men här behövs starkare bilaterala insatser mot de länder i Asien som står för de största utsläppen av mikroplaster till floder och hav.

EU har en viktig roll att spela för **biologisk mångfald**, såväl i Europa som globalt. Förhandlingen om nästa period av den gemensamma jordbrukspolitiken, CAP, har stor betydelse. Här gäller det att ta fram både tydliga förslag som förbättrar biologisk mångfald och en effektiv strategi för att påverka andra länder.

På den internationella arenan kan EU bli bättre på att använda sin makt som viktig handelspartner. Hållbarhetskriterier i handelsavtal om bland annat fiske, skogsråvaror och ingredienser i livsmedel bör skärpas och kapaciteten för att följa upp sådana åtaganden bör förstärkas. Handelsavtalen är också ett bra påtryckningsmedel för att skynda på genomförandet av de internationella avtalen om biologisk mångfald som konventionen om biologisk mångfald med dess protokoll.

Megaregionala **handelsavtal** som Ceta (EU-Kanada) och Jefta (EU-Japan) kommer att få stor betydelse för miljön, men har hittills underskattats i miljödebatten. Kommer EU att använda avsnitten om hållbar utveckling på ett ambitiöst sätt? Vad händer med löftena om regelsamverkan, blir det en strävan efter lägsta gemensamma nämnare eller ett samarbete för att höja ambitionerna?

Sådana frågor behöver finnas med i de miljöpolitiska strategierna för 2020-talet. EU kan använda sina breda avtal för att bygga samarbete inte bara kring handel utan också på områden som hälsa, konsumentskydd, klimat/miljö och jämställdhet. EU och Kanada har redan förstärkt sitt miljösamarbete. Samtidigt finns det en risk att ensidiga kommersiella intressen väger för tungt i avtal som Ceta och Jefta. Beslutsfattarna i EU behöver inse behovet av öppenhet och demokratisk legitimitet, till exempel genom att minska tjänstemännens makt och se till att miljö-ministrar har en framträdande roll i diskussionerna om miljöregler i dessa avtal.

POLITIKEN BLIR BÄTTRE AV ATT LYSSNA TILL FOLKRÖRELSER

Efter denna diskussion om att stärka EU:s arbete med viktiga medborgarnära frågor är det dags att se hur deltagardemokratin inom unionen kan bli bättre – och varför det skulle stärka samarbetet.

Ideella organisationer och progressiva tankesmedjor har bidragit till ambitiös europeisk politik inom områden som miljö, goda arbetsvillkor, jämställdhet och mänskliga rättigheter. Som vi redan har sett kan höga europeiska standarder på sådana områden bidra till en starkare global roll, och till att öka förtroendet för EU bland medborgarna. Att lyssna till folkrörelser och idédebatt är bra för Europas framtid.

Folkrörelser har också en central roll för sammanhållning och social välfärd i många av EU:s medlemsländer, liksom för folkbildning.

Folkrörelser har också en central roll för sammanhållning och social välfärd i många av EU:s medlemsländer, liksom för folkbildning. Här går det att komma ännu längre, till exempel för att underlätta integrationen av människor med utomeuropeisk bakgrund.

EU:s fördrag erkänner civilsamhällets viktiga roll:

”Institutionerna ska inom alla unionens områden, på lämpliga sätt, ge medborgare och representativa organi-

sationer möjligheten att ge synpunkter och låta dem märkas offentligt”, står det i den första paragrafen av artikel 11 i fördraget om den Europeiska unionen.

”Institutionerna ska ha en öppen, transparent och regelbunden dialog med representativa organisationer och civilsamhället”, heter det i paragraf 2. Artikel 11 innehåller också text om samråd och om europeiska medborgarinitiativ.

Det vore fel att måla de ideella organisationernas roll enbart i ljusa färger. Naturligtvis är inte alla förslag bra. De behöver ofta bearbetas av en skicklig förvaltning. Politiska partier som har ett helhetsansvar för samhällsutvecklingen

har en viktig roll för att väga ihop olika intressen. Folkrörelser blir också ofta besvikna på beslut av regeringar och av EU:s institutioner.

Jens Steffek som är professor vid Technische Universität Darmstadt konstaterar att ideella organisationers deltagande inte är någon mirakelmedicin för demokratisering. Han argumenterar ändå, baserat på forskning, för att "deltagande av civilsamhället är i många fall en demokratisk tillgång för europeiska eller globala styrelseformer: de fungerar som professionella vakthundar, de ökar öppenheten och bidrar till mångfalden i den politiska processen." Den största fördelen är antagligen i rollen som medlare, genom att mångfaldiga företeelser, och genom att förmedla information, menar professor Steffek: "Även om de inte når ut till varje medborgare och även om de sällan citeras i massmedia bidrar de till skapandet av en transnationell offentlighet och till ett offentligt ansvar ('public accountability') i europeiska och globala styrelseformer." Utifrån annan kunskap om miljöpolitik och liknande områden, så kan man tillägga att ideella organisationer ofta har en avgörande roll när det gäller vilka frågor som kommer upp på den politiska dagordningen, vilket visat sig leda till framgångar i ett längre tidsperspektiv även om det finns en besvikelse över att enskilda EU-beslut inte går tillräckligt långt.

Det är värt att notera hur folkrörelser länge har mobiliserat för positiva framtidsvisioner om Europa, till exempel genom initiativet The Europe We Want³⁴ år 2014. Europeiska folkrörelser är inte okritiska till dagens EU, men ser ofta värdet i lagstiftningen. Här skiljer sig många av dem från populistiska rörelser och partier som enbart vill försvaga EU:s makt. Till exempel påpekar brittiska ideella organisationer att EU-lagstiftningen har gett stora fördelar, och varnar för försämringar när Storbritannien lämnar EU. Den brittiska fackliga landsorganisationen TUC pekar på risken för sämre rättigheter på arbetsplatserna.³⁵ Tidningen The Independent beskriver hur miljörelsen oroar sig för svagare miljölagar: "Rapporten kommer efter en oro från olika miljögrupper att Storbritanniens miljö kommer att bli lidande utan kontroll från EU."³⁶ Även kvinnors rättigheter är i fara, har det sagts i den brittiska debatten.³⁷ Det förekommer en kritik av att ideella organisationer inte är representativa för befolkningen i sin helhet, liksom av att folkrörelser EU-kontor i Bryssel inte alltid har närkontakt med gräsrotterna i medlemsländerna. Så kan det vara ibland, men som komplement till allmänna val och politiska partier spelar ideella organisationer en viktig roll. Där kan åsikter bland medborgare i olika länder mötas och utvecklas,

34 <http://en.europewewant.eu/>

35 <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/sep/03/employment-rights-risk-brexit-eu-withdrawal-bill>

36 <https://www.independent.co.uk/environment/uk-brexit-environment-protections-friends-of-the-earth-wwf-national-trust-a8172276.html>

37 <https://www.surrey.ac.uk/mediacentre/press/2018/brexit-one-greatest-threats-women%E2%80%99s-rights-samt>
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/apr/14/brexit-womens-rights-control-equality>

i bästa fall som en process präglad av dialog och eftertanke. Sådan ”democratic deliberation” kan inte opinionsundersökningar eller medborgarpaneler ersätta.

Detta gäller förstås inte alla sociala rörelser. Främlingsfientliga och högerpopulistiska partier har ofta en omfattande mobilisering av gräsrotter. Det är ingen lätt eller okontroversiell uppgift för stater eller EU-institutioner att dra gränser mellan medlemsbaserade rörelser som är bra för demokratin och de som kan vara destruktiva. I grunden behöver demokratiska folkrörelser se till

Ett teknokratiskt, elitistiskt EU skapar snarast ännu mer jordmån för främlingsfientliga eller anti-demokratiska rörelser.

att vara starkare än de organisationer och nätverk som verkar i motsatt riktning. Men att stater eller EU inte skulle lyssna på folkrörelser därför att de inte alltid är ”goda” vore en olycklig väg. Ett teknokratiskt, elitistiskt EU skapar snarast ännu mer jordmån för främlingsfientliga eller anti-demokratiska rörelser.

Folkrörelser har alltså en viktig roll. Det blir ännu tydligare i ljuset av nya hot mot demokratin, inom EU

liksom i andra delar av världen. Traditionella demokratiska processer hotas av filterbubblor, klickmaximerande medier och utländska staters försök att påverka andra länder. Auktoritära regimer inskränker yttrandefriheten och försvagar rättsstaten. Här kan ideella organisationer vara en motkraft. Visst påverkas de själva av digitalisering och algoritmstyrda sociala medier. Ett antal studier har visat hur direkt digital kontakt med till exempel EU:s institutioner kan försvaga traditionella ideella organisationer i viss utsträckning, vilket gör samråd bredare men också ytligare. Å andra sidan kan digitala medier och sociala nätverk underlätta nya former av mobilisering, som till exempel i #metoo-kampanjen eller i det enorma gensvaret på Greta Thunbergs skolstrejk för klimatet.

Sammantaget kan ändå traditionella ideella organisationer spela en avgörande roll för att motverka fragmentering av den politiska diskussionen. Processer inom ideella organisationer kan skapa mer relevanta och samstämmiga förslag till förbättringar än enskilda kampanjer på nätet eller populistiska anti-rörelser. Fackförbunden är ett sådant exempel, som ofta tar fram breda program för arbetsmarknaden och bidrar till social dialog. När fackföreningarna är svaga är det svårare för löntagare att förbättra sin situation genom förhandlingar med arbetsgivare, eller genom att ställa krav på det politiska systemet. Bristen på konstruktiva vägar att förbättra dåliga villkor underlättar för populistiska partier att växa och lova enkla lösningar genom att skylla på invandring. Ett annat exempel är europeiska miljöorganisationer, som ger systematiska bidrag till exempelvis nya handlingsprogram för EU eller kommande ordförandeskaps dagordningar. Dessa yper av genomarbetade förslag har ett tydligt mervärde till digitala eller nationella kampanjer om enskilda frågor.³⁸

³⁸ Detta är också viktigt för att stå emot desinformationskampanjer, som Rysslands försök att påverka 2016 års amerikanska presidentval eller dolda krafter bakom Storbritanniens ja till Brexit. Folkrörelser kan spela en viktig roll för att motverka denna typ av kampanjer.

REFORMER FÖR ATT STÄRKA EUROPEISKA IDEELLA ORGANISATIONER

Trots att EU:s fördrag betonar civilsamhällets betydelser möter ideella organisationer svårigheter. Rapporten till den Ekonomiska och Sociala kommittén konstaterar: "Deras trovärdighet ifrågasätts ständigt av myndigheter och trycket på deras arbete ökar, i form av minskade anslag för påverkan eller till och med i begräsningar av grundläggande rättigheter, särskilt föreningsfrihet och yttrandefrihet." Offentliga uttalanden om EU:s framtid talar sällan om de ideella organisationernas betydelse. Här behövs mer aktiv politik för att stärka de europeiska folkrörelserna.

EU:s institutioner måste moderniseras, utifrån en verklig vilja att lyssna. Under José Manuel Barrosos tid som ordförande tog kommissionen vissa steg för att förbättra dialogen med civilsamhället, med Margot Wallström som ansvarig kommissionsledamot. Vitboken år 2006 om en "European Communication Policy"³⁹ och andra initiativ syftade till att gå från envägskommunikation till mer av demokratisk dialog och stöd till gränsöverskridande medborgarnätverk. Vissa förslag genomfördes men alltför många fastnade i beslutsprocesserna. Det verkade i synnerhet vara svårt att ändra kulturen inom EU:s institutioner så att synpunkter från medborgare och ideella organisationer verkligen tas på allvar och tillåts påverka besluten.

I dag är Europasamarbetet ännu mer hotat än år 2006, med starka populistiska rörelser och även regeringar i ett antal länder. Storbritannien är på väg att lämna unionen. För att stärka EU:s förtroende bland medborgarna är det nödvändigt att ta demokratisk dialog på allvar. Göran Färm skriver klokt i boken Ett bättre Europa om att återuppliva Margot Wallströms plan D (där D stod för demokrati) med stöd till europeiska nätverk och folkrörelser som en viktig del.

39 http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com2006_35_en.pdf

De europeiska rörelserna har själva formulerat sin vision av ett hållbart Europa, som ett komplement till de möjliga framtider som EU-kommissionen skissat.⁴⁰ Mer än 250 organisationer skrev ihop sig om dokumentet *The Europe we want*, men det togs enligt uppgifter inte emot positivt av kretsen kring kommissionens ordförande Jean-Claude Juncker. Kloka regeringar bör ägna mer intresse åt den sortens inspel i framtidsdebatten. Det är effektivare vägar att utveckla EU och stärka förtroendet hos medborgarna än teoretiska debatter om institutioner och beslutsmekanismer (som också är viktiga, men där förändringar är svåra att åstadkomma utan mer av en europeisk identitet hos medborgarna).

NU BEHÖVS ETT BRETT REFORMARBETE

Investera i demokratisk infrastruktur. EU ger europeiska folkrörelser stöd genom programmet *Europe for Citizens*, liksom till andra aktiviteter som för människor i olika medlemsländer närmare varandra. Men budgeten för programmet har minskat trots stor efterfrågan, och det finns en risk för ytterligare neddragningar. Detta är ett viktigt program som i stället borde förstärkas.

Förbättra öppenheten. EU bör ta ytterligare steg för att öka medborgarnas insyn i beslutsfattandet. Det gäller till exempel de så kallade trilogerna där Europaparlamentet, rådet och kommissionen förhandlar fram kompromisser om nya regler⁴¹. På miljöområdet ger Århuskonventionen medborgarna rätt till information, något som EU gjort till lag. Liknande steg kan tas på andra områden.

Förstärkt samråd om strategiska frågor. Numera sker ofta samråd om nya lagförslag men samma sak borde gälla större strategiska program, inklusive kommissionens årliga arbetsprogram, rådets "strategiska agenda" och 18-månaders program för ordförandeskapen, liksom arbetet inom eurogruppen. Synpunkter från ideella organisationer behöver också behandlas mer seriöst när kommissionen gör konsekvensbedömningar av initiativ. Där finns brister i dag⁴². Den sociala dialogen mellan EU:s institutioner och arbetsmarknadens parter bör inspirera till liknande strukturerade och regelbundna diskussioner på andra områden, inte minst inför Europeiska rådets möten.

Lyssna på allvar. Tjusiga EU-uttalanden om att lyssna mer på medborgarna har inte alltid betytt så mycket i praktiken. Inom delar av EU-kommissionen har sådana synpunkter inte tagits på tillräckligt allvar. Samma sak gäller

⁴⁰ <https://www.birdlife.org/europe-and-central-asia/news/scenario-6-sustainable-europe-its-citizens>

⁴¹ Detta har Europaparlamentarikern Jo Leinen utvecklat här: <https://www.euractiv.com/section/politics/opinion/transparent-europe-how-the-eu-is-becoming-a-role-model-of-transparency/>

⁴² EU:s granskningsorgan för sådana konsekvensbedömningar skriver till exempel: "in almost half of the cases, the Board found shortcomings in the integration of consultation results in the impact assessment or in the annex that described consultation findings" https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/rsb-report-2017_en.pdf

andra institutioner och i många av medlemsländerna, där positionerna inför rådsförhandlingarna formuleras. Ändå kan samråd och genomtänkta synpunkter bidra till bättre kvalitet i EU:s beslutsfattande. En viktig insats är att förbättra tjänstemännens förmåga att lyssna och dra nytta av kommentarer utifrån.

Modernisera EU-förvaltningen. Sverige har sedan tidigare drivit på för minskad byråkrati, ökad jämställdhet och yttrandefrihet i institutionerna. Detta arbete bör fortsätta och förstärkas, inklusive ett starkare skydd för visselblåsare.

Begränsa dold påverkan. EU har genomfört regler om öppenhet kring professionell påverkan (lobbyism) och har nu strängare regler än Sverige. Det finns ändå mer att göra, till exempel när det gäller påverkan från stater utanför unionen.

Förbättra kommunikationen. Bättre kommunikation av förslag och beslut är en annan viktig reform. Det gör det enklare för medborgare att förstå vad som händer, och därigenom att engagera sig. Detta gäller särskilt slutliga beslut (inklusive resultaten av triloger), där det i dag är svårt för människor att förstå vad som hänt och vad det betyder i deras vardag. God kommunikation innebär också att underlag för beslut blir offentliga i tillräcklig tid före besluten, så att folkrörelser och folkvalda hinner studera dem innan besluten tas. Även här brister det ofta i dag, när kompromisserna i rådet förhandlas fram.

Stärk public service-media. Public service i medlemsländerna behöver kunna satsa på nya digitala plattformar utan att EU-kommissionen förbjuder detta för att skydda privatägda mediekoncerner. Det behövs motvikt till dagens kommersiella medias fixering vid klick som maximerar reklamintäkter. EU behöver ta steg mot europeisk public service. Nuvarande EBS kan utvecklas till en europeisk nyhetsbyrå med oberoende redaktion, EU kan ge stöd till gränsöverskridande samarbete mellan nationella tv-företag, och till digitala medier med Europaprägel.

Det behövs motvikt till dagens kommersiella medias fixering vid klick som maximerar reklamintäkter.

”

Försvara rätten att engagera sig. EU måste fortsätta att reagera när regeringar i medlemsländerna begränsar yttrandefrihet och föreningsfrihet. Utvecklingen i Ungern och Polen är oacceptabel. Parallellt med tydlighet gentemot sådana övergrepp behövs stöd till ideella organisationer i sådana länder och insatser för att öka medvetenheten om fördelarna med aktiva folkrörelser. Samma sak gäller utanför EU:s gränser. Här spelar redan möjligheten till medlemskap och associationsavtal en positiv roll för situationen i EU:s grannskap, men mer kan göras till exempel genom att prioritera detta område i framtida budgetar.

Bryt språkbarriärer. Att förstå varandra är en utmaning i en union med 27 medlemsländer, inte minst för folkrörelser som vill samla även lågutbildade och äldre. Den tekniska utvecklingen sänker kostnaderna för översättning. Kloka beslut kan göra EU till en föregångare i världen när det gäller användning av teknik för automatisk översättning i regionalt samarbete.

Använd folkrörelsernas kunskap och kontaktnät. EU-kommissionen och de som formar Europapolitiken i huvudstäderna behöver inte vänta på samråd om nya strategier och förslag. De kan aktivt söka kunskap från kunniga ideella organisationer. Sådant samarbete betyder också mycket för att underlätta genomförandet av EU-beslut. Kunskap om situationen i länder utanför EU är ett annat område där folkrörelser kan bidra positivt.

SVERIGE HAR EN UNIK MÖJLIGHET

Som vi sett av exemplen i denna rapport finns det en lång historia av ambitiös EU-politik, som andra delar av världen tagit efter. Det finns naturligtvis också många brister. Att motverka dem är avgörande för att hålla ihop och utveckla Europasamarbetet i en tid präglad av populism och ensidig nationalism. Svenska politiker kan driva på för ambitiösa EU-regler på områden som förbättrar medborgarnas vardag. Vi har sett några exempel på vad det kan innebära för bättre arbetsvillkor, jämställdhet och en god miljö. Samma perspektiv går att använda på många andra områden, som konsumentskydd, hälsosamma livsmedel och arbetet mot diskriminering.

Att lyssna på gamla och nya folkrörelser ger både bra underlag i sådant politiskt arbete, och bidrar till att öka EU:s förtroende bland medborgarna. Den tidigare ordföranden för EU-kommissionen, Jacques Delors, ställde sig därför år 2016

Att lyssna på gamla och nya folkrörelser ger både bra underlag i sådant politiskt arbete, och bidrar till att öka EU:s förtroende bland medborgarna.

bakom ett brett uttalande om Europas framtid från 177 ideella organisationer.⁴³ Fler europeiska ledare borde låta sig inspireras på liknande sätt. Folkrörelserna själva kan ha ett tydligare europeiskt perspektiv i sitt arbete.

Det nya Europaparlamentet blir viktigt för den fortsatta utvecklingen, liksom tillsättningen av nästa EU-kommission och nästa ordförande för det europeiska rådet. Sverige har en historia av att driva på det europeiska arbetet i

frågor som jämställdhet, arbetsvillkor, miljö, och mycket mer. Vi har också en lång historia av folkrörelsearbete. Det behövs ett mer konkret program för de kommande åren i EU, med ett globalt perspektiv. Förhoppningsvis kan denna rapport bidra till en fördjupad sådan diskussion.

⁴³ <https://www.euractiv.com/section/future-eu/opinion/restoring-a-europe-built-on-values-for-its-youth/>

KÄLLOR OCH LÄSTIPS

- Baldock, David and Charveriat, Céline. 2018. *30x30 Actions for a Sustainable Europe, #Think2030 Action Plan*. The Institute for European Environmental Policy.
- Bastian, Jens m.fl. 2017. *Greece and the EU in 2035*. European Academy Berlin.
- Blockmans, Steven (editor). 2019. *What Comes After the Last Chance Commission? Policy Priorities for 2019–2024*. Bryssel: CEPS.
- Bradford, Any. 2012. *The Brussels Effect*. Northwestern University Law Review, Vol. 107, No. 1, 2012.
- Burrows, Mathew & Burwell, Frances. 2017. *Europe in 2022: Alternative Futures*. Atlantic Council Strategy Paper No. 10. Washington: Atlantic Council.
- Chaban, Natalia & Holland, Martin (editors). 2019. *Shaping the EU Global Strategy. Partners and Perceptions*. Palgrave.
- Degryse, Christophe. 2016. *Digitalisation of the economy and its impact on labour markets*. ETUI Working paper 2016:2.
- Destais Christophe, Eriksson Jonas, m.fl. 2018. *The Future of the Economic and Monetary Union: Reform Perspectives in France, Germany, Italy and the Netherlands*. SIEPS.
- Eatwell, John, McKinley, Terry & Petit, Pascal (editors). 2014. *Challenges for Europe in the World, 2030*. Farnham: Ashgate.
- Engberg, Katarina. 2019. *The Franco-German dialogue on the future of the EU*. SIEPS. Engström, Mats. 2006. *Maktkamp Europa*. Stockholm: Atlas.
- Engström, Mats. 2008. *Gränslös miljö – internationell miljöpolitik inför 2014*. Arbetarrörelsens Tankesmedja.
- EPC. 2019. *Yes, we should! EU priorities for 2019-2024*. Bryssel: Challenge Europe.
- ESPAS. 2015. *Global Trends to 2030: Can the EU meet the challenges ahead?*
- European Commission. 2018. *Transitions on the Horizon: Perspectives for the European Union's future research and innovation policies*.
- European Economic and Social Committee. 2018. *The future evolution of civil society in the European Union by 2030*.
- European Trade Union Institute, ETUI. 2017. *Work in the digital economy in 2030. From research to action*.
- European Environmental Agency. 2015. *The European Environment – State and Outlook 2015. Assessment of Global Megatrends*.
- Fägersten, Björn och von Sydow, Göran (eds.). 2019. *Perspectives on the future of the EU*. Utrikespolitiska Institutet och SIEPS.
- Färm, Göran och Wallström, Margot. 2008. *Elitprojekt – nej! Folkets Europa*. Stockholm: Bilda förlag.
- Färm, Göran. 2019. *Ett bättre Europa*. Stockholm: Premiss.
- Gros, Daniel. 2018. *Global Trends to 2035: Economy and Society*. Bryssel: EPRS Study
- Hallding, Karl m.fl. 2013. *Sweden in a World of Growing Uncertainties*. Underlagsrapport 10 till regeringens framtidskommission. Stockholm: Fritzes.

- Humboldt-Viadrina. 2017. *Relaunching Europe – Bottom-Up Integration of Refugees in Europe as a joint municipal development*. Conference Report.
- IEEP: 2019. *2019 European elections’ manifestos analysis*
- Naturskyddsförningen. 2019. *Löften i elfte timmen – Granskning av partiernas miljöambitioner inför EU-valet 2019*.
- Schäfer-Gümbel, Torsten m.fl. 2018. *Fair play in world trade – towards a social democratic redesign of trade policy*. Friedrich-Ebert Stiftung.
- Springford, John. 2018. *Regime Change? The European Economy to 2030*. Centre for European Reform.
- Steffek, Jens. 2010. *Public Accountability and the Public Sphere of International Governance*. *Ethics & International Affairs*; vol. 24(1): 45–68.
- Vogel, David. 2012. *The Politics of Precaution. Regulating Health, Safety, and Environmental Risks in Europe and the United States*. Princeton: Princeton University Press.

TANKESMEDJAN TIDEN
BOX 522, IOI 30 STOCKHOLM

tankesmedjantiden.se

Tankesmedjan Tiden vill stimulera
progressiv debatt kring de avgörande frågor
samhället står inför. Globaliseringen, klimatet, arbetslös-
heten och den ökande ojämlikheten i resurser och möjligheter.

Tankesmedjan Tiden vill visa att det är möjligt att göra progressiv politik i en tid som
är både globaliserad och lokal. Vi vill visa att en sådan politik varken behöver vara dogmatisk,
låst vid sin historia eller ett resultat av kortsiktiga kampanjstrategier och triangulering.

Vi ger bland annat ut debattskrifter, tar fram rapporter
och ordnar seminarier.

Tankesmedjan Tiden innefattar även tidskriften
Tiden Magasin.

TANKESMEDJAN TIDEN
BOX 522, IOI 30 STOCKHOLM

tankesmedjantiden.se